

Geográfus Hírlevél 51.

Következő szám várható megjelenése: 2018. december vége
Hírzárás: 2018. december közepe

Szeged, 2018. szeptember 19.

TARTALOM

TUDOMÁNY

Tájértékek az Egri-Bükkalján, s azok fejlesztési koncepciókban, stratégiákban és tervekben való alkalmazási lehetőségei (Dobos Anna, Eger).....	3
---	---

IRÁNYTŰ

Helynévcsaták (Rétvári László, Budapest).....	9
---	---

KONFERENCIA-BESZÁMOLÓ

ProGEO Konferencia (Horváth Gergely, Budapest).....	19
---	----

TUDOMÁNYOS ÉS OKTATÁSI ESEMÉNYEK.....	22
---------------------------------------	----

Tájértékek az Egri-Bükkalján, s azok fejlesztési koncepciókban, stratégiákban és tervekben való alkalmazási lehetőségei¹

Tájértékek Magyarországon

A tájértékek; a természeti, kultúrtörténeti és tájképi egyedi tájértékek, valamint a kulturális hagyományok megőrzése és hosszú távú védelme ma aktuális témakör és elvégzendő feladat Magyarországon. Településeinken megkezdődött a tájértékek felmérése, kataszteri rendszerbe sorolása, és azok értéktárakban való összesítése, illetve beintegrálása a különböző fejlesztési tervekbe, stratégiákba és koncepciókba. A védett és védendő tájértékek különböző szintű védettségi területi kategóriákban jelennek meg hazánkban, s ezek átfogó rendszere együttesen van jelen egy-egy település, kistáj, középtáj vagy nagytáj esetében, életében.

A hazai természeti és kulturális örökség feltárása és megismerése történelmünk során többször előtérbe kerülő folyamat volt. Ma e kérdéskör nemcsak a természetföldrajzi, természetvédelmi, környezettani, biológiai és földtudományi szakembereket, de a településekkel foglalkozó társadalomföldrajzi, történelmi, néprajzi, tájépítészeti, gazdaságföldrajzi szakembereket és a lakosságot is érinti.

Az úgynevezett egyedi tájértékek, amelyek településeinken a természeti, kultúrtörténeti és tájképi egyedi tájértékek széles skáláját képviselik, nagy számban fordulnak elő, s ugyanakkor jelenleg még nagyrészt felméréstlen állapotban vannak. A TÉKA-program (TÉKA = TájÉrtékKataszter), amelynek kezdő szakasza 2009 és 2011 között valósult meg, például a hazai településeink egyedi tájértékeinek felmérési módszertanát dolgozta ki, s folyamatosan adott lehetőséget a települések egyedi tájértékeinek kataszterezésére és egységes adatbázisának (Természetvédelmi Információs Rendszer – TIR; TÉKA weboldal) megvalósítására. A program szervezésében és irányításában az alábbi intézmények vettek részt: a Vidékfejlesztési Minisztérium (VM) Környezet- és Természetvédelmi Helyettes Államtitkársága, a Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Kara, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központja és a Földmérési és Távközlési Intézet (Kiss G. *et al.*, 2011; Kiss Gábor – Babus Friderika, 2011; Kollányi L. *et al.* 2011; Kollányi L. – Csemez A., 2011; Kollányi L. – Jombach Sándor, 2011; Monspart-Molnár Zs. *et al.*, 2015). Ma ezen egységes adatbázis szolgálhat alapul a települési és egyéb szintű értéktári felméréseknek.

A tájértékek védelmének fontossága több nemzetközi és hazai stratégiában és törvényben is megjelenik. E témakört az *EU Fenntartható Fejlesztési Stratégiája* (2002) és *Magyarország Fenntartható Stratégiája* (2007) is szervesen tárgyalja. *Magyarország Alaptörvénye* (2011. április 25.) előírja a hazai természeti és kulturális örökség felmérésének szükségességét, megóvását és annak hosszú távú védelmét. A *2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról* (Hungarikum törvény) ugyanakkor a tájértékek felmérése és megóvása érdekében különböző szinteken Értéktár Bizottságok felállítását írta elő hazánkban. Látható tehát, hogy a megkezdett értékelő munkák folytatódnak hazánkban.

Ma már konkrét fejlesztési feladatként szerepelnek a tájértékek felmérési és védelmi kérdései az egyes Vidékfejlesztési Stratégiákban, a településfejlesztési stratégiákban és koncepciókban, a nemzeti parki tájvédelmi tervekben, illetve a területrendezési tervekben. Az elmúlt években a köz- és felsőoktatás is kedvezően fordult e témához, miután megkezdődtek a települési tematikus tanösvények kidolgozásai és megvalósításai, amelyek már helyi konkrét tudással vértetik fel a településen élő és idelátogató diákokat, családokat, környezet- és természetvédelmi, földtudományi csoportokat, egyesületeket és turistákat is.

¹ A tanulmány a z EFOP-3.6.1.-16-2016-00001 *Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen* című pályázat támogatásával készült.

Egyre nagyobb hangsúllyal szerepelnek a természeti és kultúrtörténeti értékek alkalmazási és védelmi kérdései az idegenforgalmi fejlesztési tervekben, a természetvédelmi kezelési tervekben és a nemzeti parkok tájrendezési terveiben is. Ez alapján is látható, hogy igen aktuális tudományos kutatói és tervezési feladat előzi meg az aktuális és gyakorlati intézkedések végrehajtását hazánkban.

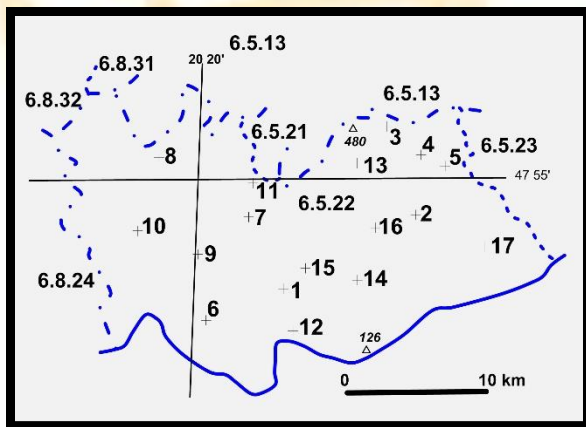
A lakosság ugyanis helyi természeti, táji értékei és kulturális öröksége, kulturális hagyományainak ismerete és ápolása, védelme révén kapcsolódik a magyar tájhoz, történelméhez. A mélyen feltárt ismeretek igazi kapcsolódási pontot adhatnak a fiataloknak is, hogy megismerjék otthonukat, hazájukat és azok értékeit. A fiatalok irányában ezen ismereteknek helyi és közösségi megtartó ereje van.

A kiválasztott kutatási terület, kutatási eredmények

Kutatási területemnek a Bükkalján belül, az Egri-Bükkalja kistáját választottam (Marosi S. – Somogyi S., 1999 alapján), mert sajátos tájadottságok jellemzik, illetve az egyes tájértékek különböző védettségi szintű, térbeli kategória rendszerei jelennek meg e területen.

E kategóriák az alábbiak: (1) Hungarikum természeti kategória (2016 óta); (2) BNP védett területe, mely teljes területi, komplex védelmet biztosít az érintett települési részeken a természeti, kultúrtörténeti és tájképi egyedi tájértékek számára is; (3) természetvédelmi területek (TT); (4) tanösvények, valamint (5) egyedi tájértékek a településeken.

Az Egri-Bükkalja tagolt hegylábi 480 km² kiterjedésű területe (Marosi S. – Somogyi S., 1990 alapján) mintegy 16 településnek ad otthont (1. ábra): Eger, Andornaktálya, Bogács, Bükkzsérc, Cserépfalu, Cserépváralja, Demjén, Egerbakta, Egerszalók, Egerszólát, Felnémet (Eger), Nagytálya, Noszvaj, Novaj, Ostoros, Szomolya és Tard.

1. ábra. A Bükkalja települései (Somogyi – Marosi, 1990 alapján)

Települések: 1-Andornaktálya, 2-Bogács, 3-Bükkzsérc, 4-Cserépfalu, 5-Cserépváralja, 6-Demjén, 7-Eger, 8-Egerbakta, 9-Egerszalók, 10-Egerszólát, 11-Felnémet (Eger), 12-Nagytálya, 13-Noszvaj, 14- Novaj, 15-Ostoros, 16-Szomolya, 17-Tard

Az egyes tájértékek az alábbi különböző védettségi szintű, térbeli kategória rendszerekben jelennek meg az Egri-Bükkalján:

- (1) A kistáj legnagyobb kiterjedésű védettségi kategóriája, amely az egész Bükkaljára is kiterjed, ma a **Hungarikumok természeti kategóriája**. 2016 óta a teljes Bükkalja területét besorolták e kategóriába, hiszen „a területén fellelhető morfológiai képződmények, geológiai képződmények és a sajátos tájkarakterre épülő történelmű gyökerű, élő hagyományokkal rendelkező, egységes természeti – tájgazdálkodási és kultúrtörténeti rendszer kiemelkedő példát mutat a magyar értéktár természeti környezet kategóriájára. Ennek egyik legkarakteresebb értéke a kőkultúra és a kaptárkövek” (2. ábra, <http://www.hungarikum.hu>).

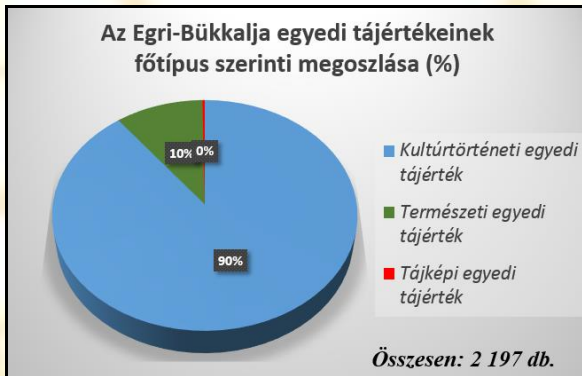

2. ábra. A Nemzeti értékpiramis és a Bükkalja Hungarikumok: Természeti környezet rangját jelző rövid leírás. (forrás: <http://www.hungarikum.hu>; fotó (alsó kép): Molek Á. J., 2010)

- (2) A települések egy részét, különösen az északi területeket a **Bükk Nemzeti Park védett területei** is érintik, ahol az egyes értékek komplex területi védelemben részesülnek. E települések közé tartozik Bükkzsérc, Cserépfalu, Cserépváralja és Noszvaj. E védett területeken találjuk meg a Bükk hegység kialakulási folyamatait és kőzeteit őrző geológiai rétegeket bemutató, védett földtani alapszelvényeket: Bükkzsérc – Patkós sziklák, Cserépfalu: Hór-völgy, 2. kőfejtő és Cserépfalu: Hór-völgy 1. útbevágás. Emellett számos védett geológia, geomorfológiai, víztani, botanikai, zoológiai és kultúrtörténeti érték található itt meg.
- (3) Az Egri-Bükkalja **Természetvédelmi területei** a vegyes gazdálkodási zónán belül, a hegylábi térszínek kisebb területeinek tekintetében biztosítják az értékvédelmet. A legfontosabb Természetvédelmi területek közé az egri Szőlőskei-erdő TT, a Kölyuk-tető, a Szomolyai kaptárkövek TT, valamint a Tardi legelő TT tartozik.
- (4) 5 db. **tanösvény** található az érintett területen: a Nagy-Egedi tanösvény (Eger), az Ördögtorony tanösvény (Cserépfalu), a Kaptárkövi tanösvény (Szomolya), a Kő-közi tanösvény és a Vár-hegyi tanösvény (Felsőtárkány). E tanösvények elsősorban a kijelölt útvonal mentén fellelhető értékeket mutatják be. Az idelátogatók megismerkedhetnek a Nagy-Eged hegy értékes vegetációjával és geológiai, felszíni formakincs értékeivel; a Hungarikum kategória alá eső kaptárkövekkel és kőkulturális hagyatékokkal, valamint a Délnyugati-Bükk egy részének karsztos, periglaciális és folyóvízi formakincsével, változatos vegetációjával, állatvilágával, régészeti hagyatékával és néprajzi érdekességeivel.

Az egyes **települések** természeti és kulturális örökségét a **természeti, kultúrtörténeti és tájképi egyedi tájértékek** jelzik. Ezek felmérése, kataszterezése a TÉKA projekt keretében kezdődött el az 1990-es évek végén, s a 2012. évi Hungarikum törvény a települési, kistérségi, regionális és országos Értéktárak megalakítási programjával megerősítette e feladat aktuális szükségességét. Az Egri-Bükkalján összesen 2 197 db. egyedi tájértéket tartunk számon, ezek 90%-a a kultúrtörténeti egyedi tájértékek, 10%-a a természeti egyedi tájértékek és 0%-a a tájképi egyedi tájértékek kategóriájába sorolható be a mostani adatbázis alapján (3-6. ábra). A jelzett adatok (1. táblázat) azonban nem a valós arányokat tükrözik az Egri-Bükkalján. Ennek több oka is van. Egyrészt a kultúrtörténeti értékek felmérési módszertanának elsajátítása egyszerűbb,

illetve ezen értékeket a lakosság is jobban ismeri az érintett településeken. A természeti és tájképi egyedi tájértékek felvételezési módszertana ugyanakkor már specifikusabb szakmai ismereteket igényel, amelyet a természetföldrajzi, környezettudományi, biológiai és geológiai szakemberek biztosíthatnak. A miocén kori vulkanizmussal, a pliocéni pannon-tengeri elöntésekkel, a negyedidőszaki éghajlat- és tektonikus változásokkal, illetve az ő- és mai vízhálózati rendszer kialakulásával és a holocéni felmelegedéssel érintett bükkaljai táj igen sok természeti és tájképi egyedi tájértéket rejt magában. A mintaterületen végzett kutatás legfontosabb eredménye az, hogy rávilágít a természeti és tájképi egyedi értékek feltáratlanságára, illetve az ebben rejlő jövőbeli kutatói és településfejlesztési lehetőségekre.

3. ábra. Az Egri-Bükkalja egyedi tájértékeinek főtípus szerinti megoszlása (TÉKA adatbázis, 2018. április)

5. ábra. Tájképi egyedi tájértékek (Kígyós-patak völgye, Verpelét)

4. ábra. Kultúrtörténeti egyedi tájértékek (Dobó tér, Szent Antal Minorita templom, Városháza, Eger)

6. ábra. Természeti egyedi tájértékek (Nagy-Eged hegy, Eger)

Ezen értékek megismerését és köztudatba épülését terepi felmérésekkel, tudományos és ismeretterjesztő előadásokkal segíthetjük. Napjainkban már nagyon fontos, hogy a kulturális és természeti örökség, annak állapota és védelme, aktuális témaként jelenjen meg a hazai oktatási rendszerben, a települési tanösvények kiépülő rendszerében, a települések kulturális programjaiban és a médiában is. A *Hungarikum törvény* által kezdeményezett települési értéktár bizottságok aktív munkája tehát ezt a folyamatot hivatott fejleszteni, s így újabb értékek, értéktípusok látnak napvilágot folyamatosan hazánkban, s mintaterületünkön, az Egri-Bükkalján is.

A természeti egyedi tájértékek egyre nagyobb számban kerülnek elő az érintett településeken, miután megkezdődött azok felvételezési módszertanának átgondolása és a speciális tudást adó szakértőkkel való együttműködés. A kutatási területünk egyes települései aktívan tárják fel

természeti és kulturális örökségeiket, a helyi lakosokhoz köthető hagyományokat; s így több helyen újabb tanösvények kijelölésére és működtetésére is sor került az elmúlt hónapokban.

1. táblázat. Az egyedi tájértékek főtípusainak megoszlása az Egri-Bükkalja településein

	Kultúrtörténeti egyedi tájértékek	Természeti egyedi tájértékek	Tájképi egyedi tájértékek
	% (2018. március 12-i adatok alapján – forrás: http://tajertekar.hu)		
<i>Egerszólát</i>	78	22	0
<i>Egerszalók</i>	59	41	0
<i>Egerbakta</i>	62	38	0
<i>Demjén</i>	90	10	0
<i>Eger</i>	92	8	0
<i>Noszvaj</i>	85	14	1
<i>Andornaktálya</i>	83	17	0
<i>Ostoros</i>	80	20	0
<i>Nagytálya</i>	100	0	0
<i>Szomolya</i>	97	2	1
<i>Bükkzsérc</i>	81	19	0
<i>Novaj</i>	98	2	0
<i>Cserépfalu</i>	90	9	1
<i>Cserépváralja</i>	89	11	0
<i>Bogács</i>	100	0	0
<i>Tard</i>	99	1	0

Következtetések

Magyarország nemcsak Európában, de a Világban is egy sajátos történelemmel, kultúrkörrel, valamint természeti és kulturális örökséggel rendelkező ország, amely egyediségével egészíti ki a Föld országainak és népeinek sorát. Ezen egyedisége valódi értéket képvisel, amelyre a jövőben is figyelmet érdemes fordítanunk.

Nem véletlen tehát, mint mintaterületünk is jelzi, hogy e témakör a Vidékfejlesztési stratégiák, Településfejlesztési stratégiák és koncepciók, Területrendezési tervek, Idegenforgalmi fejlesztési tervek, Természetvédelmi kezelési tervek és a Nemzeti Parkok Tájrendezési terveinek is szerves részét képezik ma már. Az egyes települések természeti és kulturális örökségének felkutatása, megismertetése, településfejlesztési koncepciókba integrálása és oktatási vagy védelmi koncepciójának kidolgozása, mint látható mintaterületünk esetében is még számos tudományos-kutatói módszertani kérdést, valamint környezeti, természetvédelmi, turisztikai és településfejlesztési menedzsment kérdést vehet fel. Ez utóbbi tevékenységek fejlesztésével biztosítható az értékek szélesebb körű megismertetése, mindennapi tudástárunkba való integrálása.

A fentebb említett, különböző védeltséget biztosító kategória-szintek térbeli harmonikus fejlesztése adhat tehát alapot a jelzett és kitűzött célok hosszú távú megvalósításában. E folyamatban a különböző táji, természetvédelmi és közigazgatási egységek harmonikus és átgondolt fejlesztésére, együttműködésére is szükség van. A helyi értékek megfelelő ismerete és menedzsmentje fejlesztheti a helyi, települési szintű társadalmi és gazdasági lehetőségeket.

Szakirodalom

- Fenntartható Fejlődési Bizottság (2002): *Nemzetközi együttműködés a fenntartható fejlődés jegyében és az Európai Unió Fenntartható Fejlődési Stratégiája, Fenntartható fejlődés és környezet*. Környezetvédelmi Minisztérium, Budapest, 70. p.
- Hatályos jogszabályok gyűjteménye (2011): Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV>) (letöltés: 2018.03.12.)
- Hatályos jogszabályok gyűjteménye (2012): 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200030.tv>) (Letöltés: 2018.03.12.)
- Kiss Gábor – Babus Friderika (2011): *Magyar táj – magyar örökség. A tájkarakter védelmétől az egyedi tájértékek megőrzéséig*. Vidékfejlesztési Minisztérium Környezet- és Természetvédelmi Helyettes Államtitkársága, Budapest, 28. p.
- Kiss Gábor – Tóth Szilvia – Sikabonyi Miklós – Farkas Roland (2011): *Mindennapi kisemlékeink megőrzéséért. Útmutató az egyedi tájértékek kataszterezéséhez*. Vidékfejlesztési Minisztérium Környezet- és Természetvédelmi Helyettes Államtitkársága, Budapest, 40. p.
- Kollányi László – Csemez Attila – Szilvácsku Zsolt - Sallay Ágnes – Filepné Kovács Krisztina – Molnár József László – Mikházi Zsuzsanna (2011): *Téka Projekt (TájÉrték KAtaszter): Norvég finanszírozási Alapból támogatott nemzetközi projekt*. Magyarország, 120 p.
- Kollányi László – Csemez Attila (2011): Táj értékek, egyedi tájértékek – egységes rendszerben. *Műemlékvédelem*, 55:(1) pp. 1-10.
- Kollányi László – Jombach Sándor (2011): Új eszköz a tervezésben. Nyilvános metaadatbázisból tájékozódhatunk táji-kulturális örökségünk elemeiről. *Vidék és Gazdaság*, 2: pp. 48-51.
- Marosi S. – Somogyi S. (1999): *Magyarország kistájainak katasztere*. II. MTA FKI, Budapest, 848. – 860.
- Monspart-Molnár Zsófia – Pécsi Zsófia – Vágány Zoltán (2015): *Tájhoz kötődő értékek közösségi gyűjtése. Módszertani kézikönyv*. Herman Ottó Intézet, Természetmegőrzés, Tájfenntartás és Községi Fejlesztések Igazgatósága, Budapest, 112. p.
- Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (NFÜ) – Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium tervezői munkacsoportja (2007): *Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia*. A Magyar Köztársaság Kormánya, Budapest, 64. p.
- TÉKA-honlap, <http://www.tajertektar.hu> (Letöltés: 2018. március 12.)
- Természetvédelmi Információs Rendszer – TIR, <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> (Letöltés: 2018. 03. 12.)
- Hungarikumok Gyűjteménye – Magyar Értéktár (2018), <http://www.hungarikum.hu/> (Letöltés: 2018. 03. 12.)

Dobos Anna, Eger

Helynévcsaták♥

Életpályámat 1960-ban a Hadtörténeti Intézet Hadtudományi Térképtárában kezdtem, polgári alkalmazott tudományos munkatársként. Az ELTE földrajz-térképész szakán szerzett friss diplomával ideálisnak látszó munkahely volt ez számomra a budai vár Kapisztrán tér 2. szám alatti műemléképületében, éppen a főbejárat feletti első emeleten, kimondhatatlanul sok katonai és polgári térkép között, atlaszok, domborművi falitérképek társaságában. Abban az időben kerültem ebbe az intézménybe, amikor több teherautónyi, régebbi időkből származó térkép érkezett ide archiválásra, tudományos feldolgozásra a Honvéd Térképészeti Intézetből. Ezek között éltünk, dolgoztunk mi három-három kutató- és segéderő naphosszat, kézbe véve, rendszerbe állítva mind egyes térképet címfelvételezés és leltári könyvbe való beírás céljából.

A térképek azonosításában legfontosabb adat a földrajzi név. Valamely terület földrajzi neveinek összességével, a települések, hegyek, dombságok, síkságok, folyók, patakok stb. neveinek történelmi alakulásával foglalkozó tudomány a *toponímia*. A toposzok térbeli elhelyezkedését szemlélve, a neveket többször leírva, a pontosításokhoz a helységnévtárakat gyakran lapozgatva nyilvánvalóan sok-sok helynév rögzült agyunkban. Hat év után elhagytam ugyan a térképtárat, először az MTA Hivatalába, majd a kandidátusi fokozat megszerzését követően az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetébe kerülve már egészen más feladatokkal, tudományos témakörökkel kerültem szembe. Ennek ellenére a városokkal, falvakkal kapcsolatos topográfiai ismeretek jórészt pályám végéig megmaradtak.

Már egyetemi hallgató koromban erős érzelmi szálak alakultak ki bennem a trianoni békediktátum előtti és utáni földrajzi nevek elemzéséhez, először Erdély, majd a '70-es évektől a Felvidék vonatkozásában. Igen bőséges ismeretségi körömben legfőképpen tanárok, kulturális munkások, falusi lelkészek voltak, s körükben nyilván hamar szóba került a földrajzi neveknek, a történelmi tankönyvek adatainak és legfőbbképpen a helynévanyagoknak 1920 utáni átalakulása. Az alábbiakban részletesen mindössze öt szlovákiai helység nevének kálváriáját mutatom be, amelyek kapcsán saját látásmódom és mások személyes tapasztalata, vagy éppen egyesek bosszantó tájékozatlansága is szóba kerül.

Štúrovo „kontra” Párkány

Kedves sógorom, Bak Zoltán az újpesti Faipari Szakközépiskola elvégzését (1961) követően nyugdíjazásáig (2002) a dunakeszi Vagonyárban dolgozott, leghosszabb ideig az ottani fagépműhely vezetőjeként. Újságolta egyszer Zoli – van annak már 40 éve is –, hogy a hétvégén vasúti találkozóra utaznak Štúrovóba. – Hová? – kérdeztem vissza. – Hát Štúrovóba! Vagy nem ismered te, nagy földrajztudós ezt a városnevet? Naponta számtalanszor elhangzik, az újpesti állomáson éppen úgy, mint Dunakeszin, hogy személy- vagy gyorsvonat indul Štúrovóba, és azon át tovább!

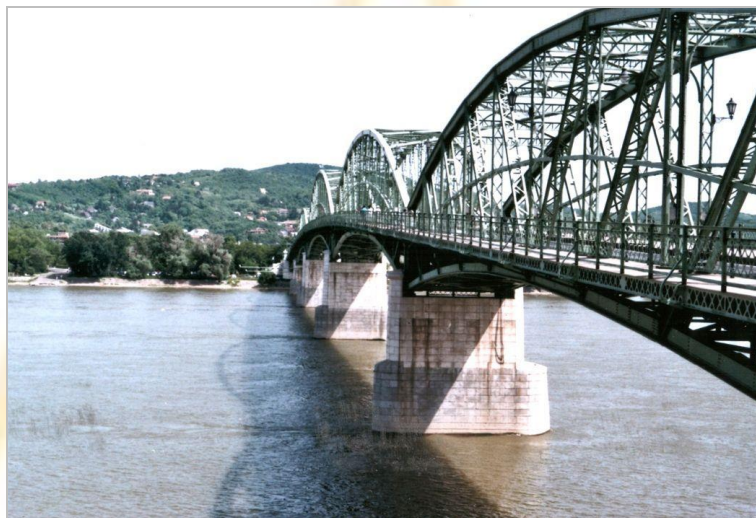
♥ A *Geográfus Hírlevél* szerkesztői kötelességüknek érzik, hogy a földrajztudomány neves képviselőinek visszaemlékezéseit megjelentessék, hiszen ezek sok érdekességet tartalmaznak szakmánk múltjából, és bizonyára az utókor számára sem haszontalanok. E számunkban RÉTVÁRI Lászlónak, az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetének korábbi munkatársának – akinek tudományos munkásságát kezdetben a népesség- és településföldrajz, majd 1974-1982 között a környezetkutatás és környezetminősítő térképezés, végül a természeti erőforrások földrajzi értelmezése és értékelése határozta meg – emlékező írását közöljük.

A hetyke kioktatásra persze magam sem válaszolhattam túl udvariasan: – Zolikám, te és a hozzád hasonló vasutasok tudhatnák: ahová titeket meghívtak, s ahol majd nyilván enni, inni, barátkozni, mulatozni fogtok, az a település nekünk, magyaroknak elsősorban Párkány! Legalábbis nekünk ez a város, szemben az ősi Esztergommal, a Duna bal partján mindig is Párkány maradt! – Mi az, hogy Párkány? – kérdez vissza Zoli –, talán tükörfordítása Štúrovónak? – Hát nem – válaszoltam –, a város mostani hivatalos névadója egy szlovák személy, nevezetesen Štúr, az utána következő „ovo” pedig egy képző. Érted már? – Nem egészen – mondta Zoli –, mert a főnökség csak štúrovói látogatásról értesített bennünket, de azért arról is, hogy ne féljen senki, mert odaát is magyarul beszélnek. De hát akkor mit tett az a nagy Štúr vagy Štúrovo, már nem is tudom melyik szó illik ide – gondolkodott el Zoli –, hogy a magyarok Párkány város nevét lecserélték Štúrovóra? – Jaj, Zolikám! Hát észre kellene már vennetek nektek, vasutasoknak és vasúti vagonkészítőknek, javítóknak, hogy nem messze Dunakeszitől, a határ túloldalán egészen Pozsonyig, az odavezető vasútvonal mentén, szinte mindenütt magyarok élnek többségben. Az érintett települések mindegyike a történelmi Magyarország helynévanyagának szerves része. Ezek több száz éve léteznek, míg a szlovák változatok csak néhány évtizede, minden hagyomány nélkül. S az, hogy a hangszóró a közbülső állomások magyar nevét soha nem közli, csak a szlovákot, az, hidd el, botrány. Hogy miért? Mert így szól a törvény! Ami pedig Ľudovit Štúr lelkész urat illeti, hát ő a mi Kossuth Lajosunk kortársa volt, de az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején éppen a másik oldalon. Mégis ő a városnévadó, pedig lehet, hogy a tiszteletes úr életében nem járt errefelé. De hát így szól a törvény: Szlovákiában a történelmi, mondabeli, irodalmi stb. hírességek nevét hordozó város- vagy községnevek egyedüli hivatalos formája a szlovák. A magyar változat legfeljebb a mindennapos érintkezésben lehetséges. Megjegyzendő, hogy Ľudovit Štúr Slovenskje Národňje Novini című politikai lapjában a legnagyobb lelkesedéssel értekezett a szláv testvériségről, és azt jövendölte, hogy korának világtörténelmi korszakváltozását az antik és a germán után a szláv kultúra csúcsra jutása fogja fémjelezni. Persze joggal kérdezhetjük, hogy ha már a szlovák nemzet felemelését, a szlovák parasztság megnyerését tekintette Štúr legfőbb feladatának, akkor miért nem szülőföldje egyik jeles települése viseli az ő nevét, és miért éppen a magyar Párkány? Ugyanakkor azt is el kell mondani, hogy a közelmúltban a Nyugati pályaudvaron járva jóleső érzéssel tapasztaltuk, hogy az indulás és érkezés helyét a magyar állomásnevek felsorolásával is hallhattuk. hasonlóképpen örömteli, hogy ma már a Google térképének magyar nyelvű változatában is láthatjuk magyar nyelven Szlovákia valamennyi olyan települését, amely már létezett 1920 előtt.

A következő héten kérdeztem aztán Zoli sógoromat, hogy na, milyen volt odaát? – Hát frankó – így mondta Zoli –, söröztünk, paterkáztunk, jókat nótáztunk magyarul, és a főnökök is egymás közt magyarul beszéltek, de azt azért furcsállottam, hogy vendéglátóink a Párkány városnév kiejtésétől tartózkodtak. Érteni értették, a te javaslatodra én is így mondtam, de ők szemérmesen hallgattak, beszéd közben nem vették szájukra Štúrovo helyett a Párkányt. Egyébként más dolgokban őszinte volt a beszélgetés, akár munkáról, akár fizetésről, családról, életmódról volt szó.

Zolival ez a tanulságos affér régen volt, és az utóbbi években azt tapasztalhatjuk, hogy a görcsök valamelyest oldódnak. Már nem javítják ki az embert, ha Párkányt mond, vagy ha családostul a szép párkányi strandon töltjük az időt, mindenhol a hangosbmondón is magyarul szólnak, s mindenütt kiszolgálnak bennünket, akár forint ellenében is. Tehát érzékelhetően javulófélben vannak a magyar-szlovák viszonyok, s talán a politikai kapcsolatok is változnak a visegrádiak közötti szolidaritás miatt. Jóleső érzés tapasztalni, hogy Párkányról és vidékéről – főleg nagy ünnepek idején – újra átjönnek a falvakból a kurta szoknyás asszonyok és lányok Esztergomba, a nagymisére és az azt követő mulatságokra, mint ahogy mi is szívesen átmegyünk a Mária Valéria hídon (1. kép) – amit némileg ironikusan romos voltában évtizedeken keresztül a csehszlovák–magyar barátság hídjának neveztek – naponta akár többször is, mert hogy

lehetséges, nincs semmi akadály. Úgy érzékeljük, hogy a két nép, vagyis a szlovák és a magyar nép között a megbékélés számai rajzolódni ki, és talán a települések elnevezése körüli sok évtizedes makacsság is oldódni fog, mindkét fél számára elfogadható megoldásokkal, s ebbe remélhetőleg beletartozhat, hogy a dél-szlovákiai magyarok által (is) lakott települések vasútállomásaira kiírják a szlovák mellett a magyar nevet is.

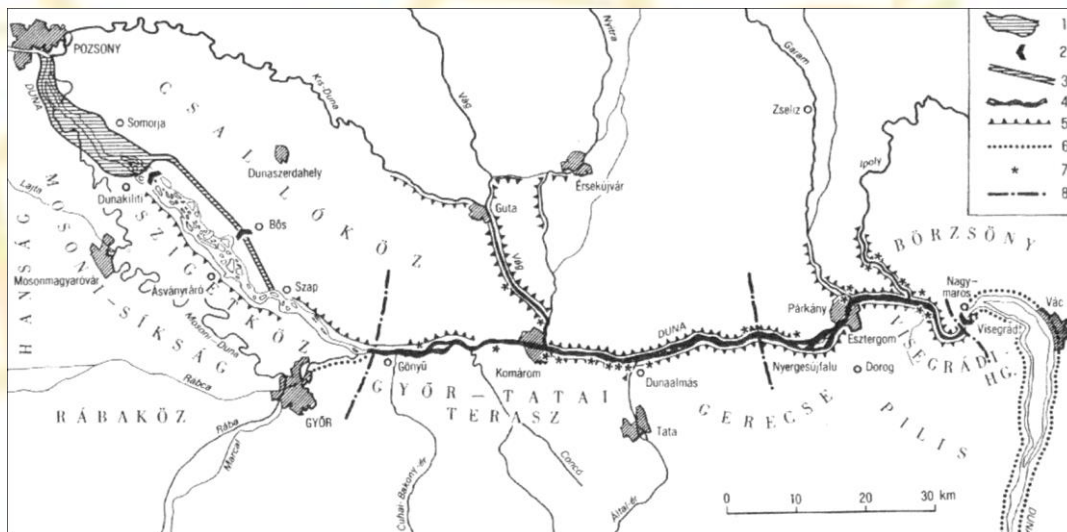

1. kép. A Párkányt Esztergommal összekötő Mária Valéria híd

Gabčíkovo „kontra” Bős

A Gabčíkovo–Nagymarosi Vízlépcsőrendszer (GNV) környezeti hatásaival kapcsolatos tudományos és társadalmi viták Magyarországon a 80-as évek elején felerősödtek. Az olykor szenvedélyes felhangokat sem nélkülöző diskurzus több körülményből fakadt. Először is abból, hogy a komplex energetikai, hajózási, és árvízbiztonsági célokat szolgáló vízlépcsőrendszer megvalósítására irányuló magyar–csehszlovák „Közös egyezményes terv” (1977) csak a GNV közvetlen kárelhárítási feladataival foglalkozott (a szerződő felek sajátjaként), de a műtárgyrendszer várható környezeti hatásaival csak a problémafelvetés szintjén. Ezt érzékelve kérte fel a Parlament Környezetvédelmi Bizottsága az Akadémiát – mint az ügyben közvetlenül nem érintett tudományos szervezetet –, hogy az illetékes szervek bevonásával készítsen a GNV-ről egy hatástanulmányt. A szervezési és koordinációs feladatok vitelével az MTA főtitkára a Földrajztudományi Kutatóintézetben működő Természeti Erőforrások Koordinációs Irodát bízta meg, amelynek az 1982-ben a már nyugdíjas Tóth Miklós bányamérnök, majd 1983-tól személyem volt a vezetője. (Az alábbiakban a vízlépcsőrendszer akkori és megnyugtatóan azóta sem megoldott problémáiról itt nem szólnunk, ez nem feladata az ismertetett mondandónak.) Pál Lénárt akadémikus, az MTA főtitkára 1982 őszén azzal hívott össze egy szűk körű megbeszélést Láng István főtitkárhelyettes, illetve Tóth Miklós és személyem részvételével, hogy a kezdeményezett akadémiai vizsgálat célját, módszerét körvonalazzuk, és tegyünk javaslatot a szoros határidőhöz (1983. április) kötött feladatban részt vevő tudományos és gyakorlati szervek körére. Ezt a felelősségteljes munkálatot a pontos címadással lehetett kezdeni, voltaképpen ez is volt az indító értekezlet rendeltetése. Több órás vita, egyeztetés végén a *Gabčíkovo–Nagymarosi Vízlépcsőrendszer adott műszaki megvalósítása esetén várható környezeti hatások előrejelzése* címben állapodtunk meg. Ezt követően Pál Lénárt főtitkár megkérdezte, van-e még valakinek bárminemű kérdése, megjegyzése. Én szót kértem, két „apró” kérdés figyelembevételére. Az első, hogy a Nagymarosi szó végéről hagyjuk el az i betűt, mint ahogy a Budapest–Bécs–München gyorsvonat esetében sem írunk jelzős i betűt. A felvetést mindenki helyeselte. Ezt követően hozakodtam elő a másodikkal, nevezetesen hogy a Gabčíkovo után írjuk oda zárójelbe téve a Bős településnevet. Ez már kis vitát váltott ki („Mi az, hogy Bős?”), s noha ez tisztázódott, továbbá az is, hogy a vízlépcső legfontosabb műtárgyát, a gátat a vízerőteleppel ez a település –

amely lakosságának döntő része magyar – fogadja be, a Bős név zárójeles szerepeltetése továbbra is kérdéses maradt, mert – mint mondták –, a Lázár György magyar és Lubomír Štrougal csehszlovák miniszterelnök által aláírt alapidokumentumban nem szerepel a Bős név. Az a javaslat született, hogy a döntés előtt meg kell kérdezni Straub F. Brunó akademikust, a kormány Környezetvédelmi Bizottságának elnökét, hogy mi a véleménye. Szerencsére a javaslat nála meghallgatásra, elfogadásra talált, így a munkálatok végéig minden tanulmányban Gabčíkovo (Bős)–Nagymaros Vízlépcsőrendszert írtunk, sőt a viták során is egyre inkább felváltotta a Bős név a Gabčíkovót. Hogy az érintett határterület földrajzi neveiben mindenki tájékozott legyen, hamarosan szerkesztettem közhasználatra egy térképvázlatot, és 1990-től publikációimban már olyan térképvázlatot szerepeltettem, amelyikben csak a magyar táj-, folyó- és településnevek vannak feltüntetve (1. ábra).

1. ábra. A Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer hatásterületének térképvázlata a magyar földrajzi nevek feltüntetésével. Jelmagyarázat: 1 – víztározó; 2 – duzzasztómű; 3 – üzemvízcsatona; 4 – duzzasztott folyamszakasz; 5 – védgát; 6 – mederrendezés; 7 – védelmi létesítmény; 8 – hatásterületen belüli hidrológiai régió. (In: Márfoldi G. – Rétvári L. 1991: Geofizikai javaslatok a Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer környezeti hatásainak vizsgálatához. *Földrajzi Értesítő* 40. 1–2. p. 27.).

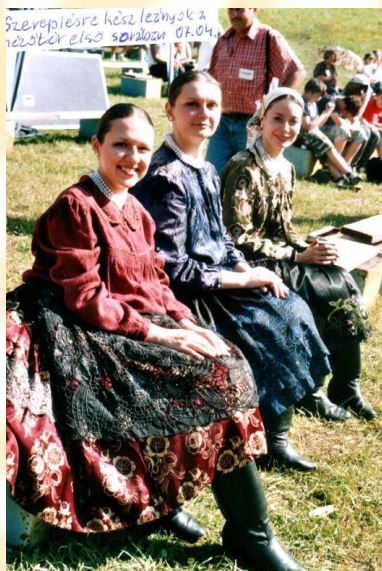
Ami a település nevét illeti, arra Mészáros Péter újságírónak a *Szél-járás* című folyóirat 2016. évi 1. számában közzétett *Régi-új város a tündérbertben (Bős)* című írása ad teljes választ. A lényegét sommázzva a Bős név dokumentált eredete a 13. századig vezethető vissza, míg a mostani Gabčíkovo név 1948-tól hivatalos. A névadó Jozef Gabčík a náci protektor Reinhard Heydrich meggyilkolása által vált csehszlovák nemzeti hőssé, és ezért „váltotta le” a hatalom Böst és tette Gabčíkovóvá. Mészáros Péter megjegyzi, hogy a helyi lakosság mindmáig a Bős nevet érzi magáénak. A település bizonyos értelemben mégis szerencsés, ugyanis nem egy kifejezetten magyarelles szlovák nemzetébresztő nevét akasztották a nyakába.

Bőssel kapcsolatban még egy történetet érdemes felidézni. 1983 tavaszán Diószegen a Kaukázusról tartottam volna diavetítéses előbeszámolómat, de már egy negyedóra elteltével az egyik férfi szavamra vágott: – Mondja, tanár úr, mi lesz velünk itt a bősi gát megépítése után, nem szakad a nyakunkba a felduzzasztott víz? Szépen elmondtam, hogy ennek kicsi a veszélye; de ebből is látható, hogy a helyi politika nemigen adott tájékoztatást az érintett lakosságnak, milyen pozitív és negatív következmények várhatók a vízlépcsőrendszer megépítésétől.

Bratislava „kontra” Pozsony

A '60-as évektől kezdődően rendszeressé váltak a szakmai kapcsolatok a magyar és a szlovák földtudományi intézetek között. A földrajztudományban ez még inkább egyértelmű lett azzal, hogy kétévenként magyar–szlovák, illetve szlovák–magyar földrajzi szemináriumokat rendeztek előre kijelölt témakörökben a két főváros földrajzi intézeteiben, persze mindkét oldalon az egyetemeket is bevonva. A Magyar Földrajzi Társaság éves vándorgyűléseinek északi megyékhez kötött programjait rendre kiegészítette szlovákiai tanulmányúttal. Szóval egyre gyakrabban és egyre többen jártak a szomszédoknál. És eközben mindkét oldalon „eltanulták” a geográfusok tisztelni egymás eredményeit, és elfogadni a nem túl erős másságot. Például a földrajzi nevek használatában. Az esztergomi vár sétányáról lenézve nem váltott ki ellenérzést, ha a szlovák kollégákban a Duna bal parti testvérvárost a magyar előadó Párkányként aposztrofálta, mint ahogy fordított esetben a szlovák kolléga Esztergom szlovák szinonimájaként Ostrihomot mondott. A találkozások ráébresztették a feleket arra, hogy a nyelvet kivéve kultúránk mily sokban azonos vagy rokon. Például a nótázásban számos olyan dal került elő, amelynek dallamát mindkét oldalon ismerik, ha más vereséttel is. A népdalok már csak ilyenek a Kárpát-medencében. Minden helyi népcsoport kedvére költött versezetet adott dallamra. De azért ebbe a kölcsönös megértésbe éket tudott verni a Gustáv Husák és Vasil' Biľak nevével fémjelezhető szűkkeblű nacionalizmus sugallta államrend. Ennek példaként továbbra is előfordult, hogy a szlovák államvasúton haladva a vonaton a kalauz megkérdezte – bár a vasúti jegyen ott volt a célállomás – hová megyünk; amikor a válaszuk az volt, hogy Pozsonyba, a helyreigazítás nem maradhatott el.)

Családom, majd barátaim Zselízre (szlovák néven Želiezovce) járásának szokása egy véletlen találkozással indult. Erdélyi barátaink legszívesebben augusztus 20-án jöttek hozzánk Budapestre. Egyik alkalommal fent a Halászbástyán kért tőlünk tüzet cigarettára való gyújtásához Urbán György zselízi tanár, a magyar tanítók énekkarának oszlopos tagja. Már egy hét múlva ott voltunk nála családotul, s aztán a kirándulások egész sorát élveztük közösen Zoboraljától a Magas-Tátráig és Gombaszögig (2–4. kép). Ennek nyomán a '70-es évektől többen eljártunk a zselízi fesztiválokra, és megdöbbenéssel tapasztaltuk, hogy a szinte 100 százalékgig magyar vendégsereg ellenére a konferálás, a tájékoztató írásbeliség csakis két nyelven lehetett. Ez azonban semmiség volt ahhoz az élményhez képest, hogy a Csemadok ténylegesen mozgósítani tudott minden magyar közösséget, Csallóköztől Bodroghöz, a város főutcáján felvonulva, táblán feltüntetve a település magyar és szlovák nevét.

2. kép. Menyecskék Gombaszögön

3. kép. Akkor kilencéves lányunk gampáldi lányok között

4. kép. Húsvéti hangulatkép a Garam bényi magaspártján

A '70-es évek végén az egyik zselízi fesztiválon ismerkedtem meg a nagyfödémesi születésű Schweitzer Ferenc diószegi (Sládkovičovo) „földijeivel”, nevezetesen az akkoriban Diószegen lakó Görföl házaspárral, akikkel sok éven át igen termékeny, máig tartó baráti kapcsolatunk alakult ki. Görföl Jenő jóvoltából több előadást tarthattam Pozsony-vidék városaiban, falvaiban. Többször előfordultam Pozsonyban, a Csemadok székházában is, egyik alkalommal Görföl Jenő összeismertetett Lacza Tihamérrel, a magyar nyelvű *Hét* szerkesztőjével, aki kérte, hogy írjak a lapjukba. No, innen indul a Bratislava „kontra” Pozsony földrajzinév-konfliktusom. Már többedik írásom jelent meg a *Hétben*, amikor Tatabánya környezetvédelmi problémájáról értekeztem. Írásomat azzal indítottam, hogy Pozsonyból Budapestre utazva a Dunától nem messze elérjük a Tatai-medencét. Lacza Tihamér nemigen nyúlt bele írásaimba, de ez esetben már az első szónál korrekcióra kényszerült, mert magyar nyelvű újságban sem lehetett egy írást Pozsony szóval kezdeni, csak Bratislavával. Tehát a politika tabuvá tette a főváros ősi magyar nevét. Ezt éppúgy tilos volt leírni, mint ahogy a vasút esetében magyarul bemondani Štúrovót vagy a csehszlovák–magyar egyezményben feltüntetni Gabčíkovo magyar megfelelőjét, azaz Böst.

Nagyjából ebben az időben, vagyis 1980 körül érkezett intézetünkbe hivatalos kiküldetésben Prágából egy kedves cseh kolléganő. Vezetéknevére már nem emlékszem, de arra igen, hogy keresztneve Jana volt. Kollégák között a napi érintkezésben egyébként is a keresztnév használata volt általános, tehát én is Janát mondtam, ő pedig (oroszul beszélve) Lászlóként szólított meg. Nos, a néhány napos intézeti ismerkedés, kutatókkal való szakmai konzultáció után a hazautazás előtti napon a kedves szöke Janát Keresztesi Zoltán kollégámmal (aki 60 éve jó barátom) elkalauzoltuk egy Bakony-vidéki, Balaton környéki tanulmányútra. A szép kora őszi napon már a késői ebédnél is túl voltunk, amikor Janának eldicsekedtünk, hogy milyen sok várost, tájat ismerhettünk meg Csehországban az Óriás-hegységtől a Moldva–Százava völgyén át a Šumaváig, illetőleg Chebtől České Budějovicén át Znojmoig. S amikor áttértünk volna Szlovákiára, nyilvánvalóan Pozsonnyal indítottunk, kétszer-háromszor is kimondva a számunkra igen fontos város magyar nevét. Mire a kedves Jana visszakérdezett: mi az, hogy Pozsony? Egy pillanatra megdermedtünk, majd legott válaszoltunk, természetesen Bratislaváról van szó. Mire ő azt válaszolta, hogy Bratislava német megfelelőjét, Pressburgot ismeri, ezt tudománytörténeti ügyek kapcsán a csehek rendszeresen használják, de Pozsonyt még sohasem hallotta. Na, erre kitört a balhé. Szegény Jana nem értette, hogy ez a két jámbor magyar miért lett egyszerre ilyen ingerült, majd néhány perc múlva szótlán szinte egész Budapestig. Hát igen! Ilyen apróság miatt válhat egy jónak induló kollegiális kapcsolat, egy szép utazás feszültté. S csak Jana távozása után jutottunk Keresztesi kollégával arra a következtetésre, hogy a cseh kolléganő csak részben hibáztatható tájékozatlansága miatt, merthogy a mai (akkori) cseh tankönyvek, atlaszok szerint nincs, nem létezik Pozsony. Teljességgel érthetetlen, hogy miért hagyják le az atlaszok, a tankönyvek, az útikönyvek, a turistatérképek Pozsony ősi nevét? És vajon meddig még?

Hron „kontra” Garam – Levice „kontra” Léva

Az iskolateremtő Pécsi Márton akadémikus (1923–2003), az MTA Földrajztudományi Kutatóintézet felvirágoztatója, három évtizeden át igazgatója gondolatvilágában, cselekvéseiben, tudományos kapcsolataiban kétséget kizáróan a természeti földrajz tudományának szolgálatában állt. Mind hazai, mind nemzetközi szinten kiemelkedő volt szakmai presztízse; hazánkban és számos ország akadémiaiban igen magas kitüntetések, elismerések birtokába jutott, azaz nemzetközi elismertsége is kimagasló volt. Mint vezető beosztású közvetlen munkatársa évtizedeken át tapasztalhattam páratlan szorgalmát, kitartó szervező, irányító munkáját. Nos, ez a tiszteletre méltó tudósember jól ismerte ugyan a magyar államiság történetét, a magyar kultúra értékeit, mégis a határainkon belüli és az azokon kívüli sorskérdéseink kevésbé izgatták. Azaz nemzeti, nemzetiségi kérdésekben visszafogottan nyilvánult meg, sokkal inkább, mint az általa vezetett intézmény vagy akár a hazai geográfusszakma számos ismert művelője.

Történt, hogy valamikor a '80-as évek közepe táján a hazai geográfia meghívott előadójaként részt vett a Csehszlovák Földrajzi Társaság Léván megtartott tudományos ülészakán, sok-sok külföldi vezető kutatóval együtt. Amikor Léváról hazajött és közvetlen kollégáinak szerzett élményeivel előállt, szokásától eltérően igen erősen méltatlankodott. Nehezményezte, hogy a szlovák kollégák mennyire intoleránsak a földrajzi nevekkal kapcsolatosan. Elmondta, hogy az egyik napon végimentek a Garam jobb és bal partján és több feltárásnál, jellemző, teraszos felszíneken megálltak. Ilyenkor Pécsi Mártonnak szinte mindenhol volt megjegyzése, kiegészítése, adott esetben elismerő szava az új kutatási eredmények bemutatásához. Tehette ezt, mert a Garam vidékét már esztergomi gimnazistaként jól ismerte, a '40-es évek elején rendszeresen átjárt ide, azaz a hegyekből érkező folyóvizek teraszaival, a táj geomorfológiai fejlődéstörténetével fiatal korától szinte élete végéig rendszeresen foglalkozott, s az itteni tapasztalatai sokban segítettek későbbi, a Duna-völgy kialakulásáról írott munkáját. A hozzá érkező kérdésekre szükség szerint németül, oroszul vagy angolul válaszolt, ám magyarázatai közben nagyon zavarta, hogy a kirándulásvezető szlovák kutató mindjárt a szavába vágott, ha egy folyót, kisebb vízfolyást vagy települést a magyar nevezéktan szerint azonosított. Mivel több helyen megálltak, mindig közbevágott az illető. 30 év távlatából persze már nem emlékezhetem arra, hogy konkrétan hol volt ebből kisebb-nagyobb inzultus, de az elsőkre jól emlékszem: amikor Pécsi Márton kiejtette, hogy Garam, mindjárt közbevágott, hogy Hron, s ha Léva került említésre, azon nyomban elhangzott a kiigazítás, hogy Levice. És ez így folytatódott a Garam mentén a Duna felé haladva. Amikor már a sokadik inzultust kellett volna lenyelnie, Pécsi Márton elvesztette a türelmét, mondván, engedtessek meg neki, hogy idegen nyelvű magyarázata közben a földrajzi neveket magyarul mondja. Egyszerűen azért, mert így ismerte meg és a szakirodalomban is ezek a földrajzi nevek szerepelnek. Megjegyezte továbbá, hogy tapasztalja, közbevágó kollégája is jól ismeri a magyar folyó-, táj-és városneveket, mert azon nyomban tud replikázni a szlovák megfelelővel. Még egy frappáns visszavágással is élt, erre különösen jól emlékszem. Azt mondta a nyilvánosság előtt: – Nézzék, itt áll mellettem Zólyomi Bálint akadémikus, nemzetközileg ismert botanikus, Közép-Európa növényföldrajzának elismert tudósa, és gondolja, hogy azért, mert maguk megváltoztatták a folyók, a városok neveit, akkor majd Zólyomi professzor úr is legyen Zvolensky? No, erre abbamaradt a froclizás. A terepbejárás végén, valahol Zselíz vagy Léva környékén a konferencia résztvevőit bevezették az egyik, abban az időben jól működő termelőszövetkezetbe. Pécsi Mártonra mindjárt rátaláltak ott a téész vezetői, agronómusai, és élénk beszélgetésbe kezdtek. Mire az egyik orosz geomorfológus odaszólt a másiknak: – Na nézd, Márton a saját nyelvén beszél az itteni dolgozókkal! Erre a másik nagy bölcsen megjegyezte: – Hát tudod, itt sokáig volt monarchia, és az időben erős lehetett ide a bevándorlás Magyarországról, így aztán idővel a tájék elmagyarosodott. Na hát, ennyit és nem többet a volt Szovjetunió nagy tudósainak politikai, etnikai földrajzi tájékozottságáról... Merthogy ilyen megjegyzés – ha bizonyos esetben toleranciával kezelhető is

volna – magasan kvalifikált értelmiségi körökben abszurdum: inkább ne szólalt volna meg, ha nem tudta, hogy a Garam mentén Lévától Párkányig őshonos magyarok élnek, mint ahogy nyugat felé a Duna mentén 30–70 kilométeres sávban egészen Pozsonyig. Mindenesetre nagyon hálás vagyok egykori igazgatónak holtában is, hogy elmondta nekünk ezt a történetet, amit súlyos tanulságként soha nem tudok elfelejteni.

Hurbanovo „kontra” Ógyalla

Nem sokkal a közép-európai rendszerváltozások előtt a Rákóczi úton állított meg egy szimpatikus fiatal házaspár, érdeklődve, hogy miként juthatnának el a Filmmúzeumba, merthogy ott egy régen vágott magyar filmet vetítenek. Elmondtam, hogy akár metróval, akár busszal hamar odaérnek, de amikor kiderült, milyen közel van a Filmmúzeum, inkább a gyalogos sétát választották a késő nyári langy időben. De azért szó szót követett, s örömmel újságolták, hogy gyakran járnak Budapestre, múzeumba, moziba, sőt színházi előadásra is, és mutatták szatyorjukat, melyben percekkel korábban vásárolt magyar szépirodalmi művek sorakoztak. No, ez a kultúrszomj tetszett nekem! Beszélőtársaim hanghordozásából sejtettem, hogy felvidéki, mégpedig kisalföldi magyarok. Kérdeztem, pontosan honnan jöttek, a felelet azonban váratlanul ért, mondhatni letaglózott. A válasz ugyanis nem érkezett azon nyomban, talán 2-3 másodperc is eltelt, mire a férfi kimondta, hogy Hurbanovából. Mindjárt elkapott a pulykaméreg, és meggondolatlanul azzal replikáztam: – Letörne a nyelve, ha Ógyallát mondana? Erre be is fejeződött köztünk a beszélgetés. Csak nézett rám szomorúan, fehérre vált arcából, szeme villanásából valami olyan viszontválaszt sejthettem volna, hogy mit kérkedik ez a pesti pasas felvidéki helyismeretével. És mondhatta volna azt is, sokan utaznak át városukon Pozsony felé, s ha valaki véletlenül is megáll, azt sem tudja, hol van, azt meg még csak nem is sejtí, hogy ebben a városban épült Magyarország első csillagvizsgálója. Hiszen Konkoly Thege Miklós (1842–1916), a magyar csillagászat és meteorológia megteremtője ógyallai kastélyának tetején létesítette csillagdáját, amely 1869-ben történt felépítésétől a '70-es évekig működött. A híres tudós főleg asztrofizikával, az üstökösök és meteorok színeképelemzésével, a Nap fotoszferikus jelenségeinek megismerésével foglalkozott.

A házaspár néhány másodperc múltán otthagytott, s én csak lamentálhattam azon, honnan van még mindig ez a nagy óvatosság ezekben az 1945–1948-as vészidőszak után született fiatalokban, hogy egy óhazai magyarnak Hurbanovót mondanak és nem Ógyallát? De az ekkor elkövetett durva, hetyke kiszólásomat azóta is restellem. Jóvátenni persze soha nem lehet, mint ahogy a fiatalokban is nyilván megmaradt a tüske. Azóta többször áthaladtunk a csinos Ógyallán, mindig eszembe jutott az eset. Arra gondoltam, milyen jó lenne, ha bocsánatot kérhetnék. De ez ma már lehetetlen, meg sem ismerném őket. Talán a jó sors segítene azzal, ha ezt az írást éppen ők is elolvassák. Kevés erre az esély.

Hogy el ne felejtsem, a városnévadó Jozef Hurban sem volt éppen magyarszeretetről ismert ember. A szlovák nemzeti mozgalom szervezőjeként 1848-ban szlovák népfelkelők élén harcolt a magyarokkal szemben, de vereséget szenvedve Csehországba menekült. Hurban példája jól mutatja, hogy a szlovákok azt kapták jutalmul, mint a magyarok büntetésül, ugyanis az osztrák oldalon harcoló szabadcsapatvezért a szabadságharc leverése a Bach-korszak abszolutizmusa idején a politikai életből félreállították, sőt börtönbe került, és csak egy idő után kaphatta vissza eredeti lubokai (szlovákul Hlboké) lelkészi állását. Hát akkor jutalmul nevezzük el Ógyallát Hurban tiszteletes úrról, hogy a törvény e város lakóira is vonatkozzon, azaz Hurbanovo mellett nincs helye Ógyallának! Pedig Ógyalla nekünk a magyar tudomány szempontjából kiemelkedően fontos. Jogos kérdés, hogy miért nem Lubokából lett Hurbanovo, és miért pont Ógyallát tisztelték meg ezzel? Értelmes válasz erre nincs – csak! S ebben a sorsban nincs egyedül Konkoly Thege Miklós csillagász városa. Szólhatnék itt Sládkovičovo „kontra” Diószeg példájáról, a Galántához tartozó Matúškovo „kontra” Taksony vagy a Kis-Duna-Vág-

völgy összefolyásánál települt Kolárovo „kontra” Gúta esetéről. Változás semmi, jó esetben a helységnévtáblák mutatják, hogy a településnek köze van a magyarsághoz. Tudomásom szerint az egyedüli város Tornalja, amelyik a rendszerváltozás után – az évtizedekig kényszerűen viselt Šafarikovo helyett – visszakapta régi nevét; igaz, nem magyar, hanem szlovák írásmóddal (Tornaľa). Érzékelhető változás abból fakad, hogy mind Szlovákiában, mind Magyarországon a könyv-, folyóirat- és térképkiadás magánosításával nagyobb lett a szabadság, vagyis a vásárló érdeke diktál a kiadónak, hogy a nyomtatott műben milyen nyelve(ke)n szerepeljenek a helység- és egyéb földrajzi nevek.

Névadás, névhasználat – jó és rossz példák

Az utóbbi negyedszázadban ritkábban járunk a határon túli magyarsághoz. de azért volt néhány utazásunk. A turistautak mellett 2010 nyarán meglátogattuk Görföl Jenőt és családját (5. kép), akiknek jóvoltából Deákit is megismerhették az ilyen ügyekre nagyon is fogékony unokáink (ezért is vesznek szívesen részt írásaim elkészítésében). Görfölektől elkészítve szándékosan megálltunk néhány percre a Vágsellye–Érsekújvár közötti Tardoskedd (Tvrdošovce) névtáblájánál, ahol megrökönyödésükben az unokák beálltak egy fényképre is (6. kép). A magyar artikulációs bázison ezt a szlovák földrajzi nevet felfogni, akár hosszabb gyakorlással is jól kiejteni, írásban a betűk helyes sorrendje szerint visszatükrözni szinte lehetetlen. Ha már szlovák nevet kellett adni, akkor inkább lehetett volna a falunév a kedd lefordításával Utorok, esetleg kiegészítve a Vág (Vah) vagy Nyitra (Nitra), esetleg a Tardoš előtag hozzáadásával!

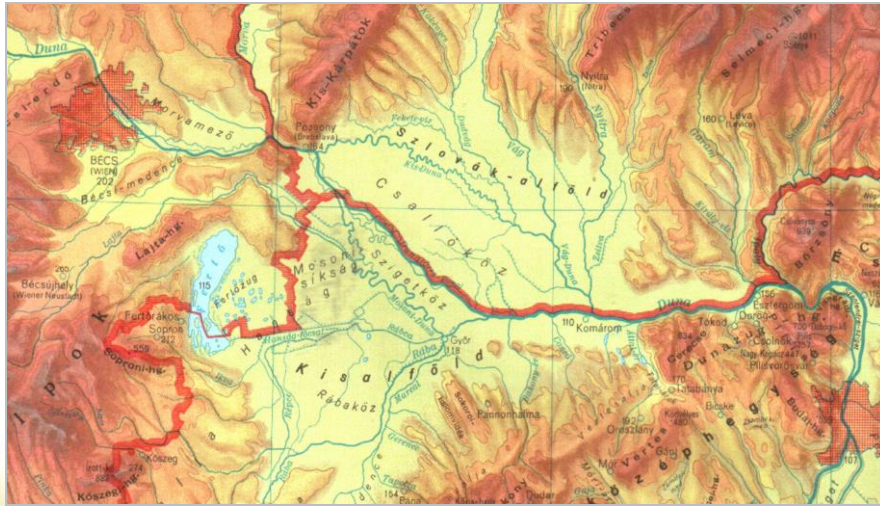

5. kép. Találkozás a Görföl családdal

6. kép. Tóbiás Ilona és Tóbiás András Tardoskedd határtáblájánál

A magyar iskolapolitikának, kartográfiának is megvannak a maga bűnei. Valamikor a '60-as évek elején az Országos Pedagógiai Intézet egyik jeles munkatársa kitalálta, hogy mivel a Kisalföld északi része Szlovákiához tartozik, ezért helyes ezt *Szlovák-alföldnek* nevezni (2. ábra). Sajnos erre a szarvashibára a hazai tudósok, pedagógusok nemigen figyeltek fel, ezért évente százezer példányban jelentek meg iskolai atlaszok a Szlovák-alföld név feltüntetésével. Urbán György írt erről a szégyenletes ügyről nagyszerű cikket a *Geodézia és Kartográfiában*, majd a *Földrajzi Értesítőben*.

2. ábra. Iskolai atlasz térképe, amelyen a Szlovák-alföld név szerepel.

Mint a bevezetőben említettem, a földrajzi névanyag, legfőképpen a Kárpát-medencei magyarság tér- és időbeli változásai, az aktuális nevezéktani problémák mindig foglalkoztattak. Hálás lehetek a sorsnak, hogy Hajdú-Moharos József *Magyar településtár* című, 2000-ben kiadott hatalmas munkájának egyik lektora, a mű megjelentetésének támogatója lehettem. Megemlítem, hogy a Nyugat-magyarországi Egyetemen alakult Közgazdaságtudományi Karon négy alkalommal adtam ki külön füzetben oktatási segédletként *Közigazgatási földrajzi névanyag* című füzetemet. Ebben regionális szervező elv szerint sorolom fel a településeket, s a gyakorláshoz „vaktérképet” is beiktattam. A Kárpát-medencén belüli régiók városai, falvai esetében a magyar nevezéktan a mérvadó, de még a romániai Moldova tartomány északi, középső és déli csángó települései is a magyar helynevekkel szerepelnek.

Utószó

Végül még egy megjegyzés. A reformkor elméit erősen elgondolkodtatta Johann Gottfried von Herdernek az a jóvondolése, hogy a magyarság egy évszázad alatt, vagyis a 19. század folyamán el fog tűnni a szlávok, románok gyűrűjében. A nemzethalál víziójára többféle – jó és rossz – válasz született, közülük számomra Szontagh Gusztáv akadémikusé a legszimpatikusabb, aki azt mondta: „Mi mindnyájan, magyarul, németül, tótul, románul beszélők a magyar álladalom magyar polgárai vagyunk, s az egyik éppúgy, mint a másik, *az egész együtt képezi a nemzetet*,... s ez egy és oszthatatlan magyar nemzet százados lefolyása alatt ezer csatában egyesülve vértettek s haltak ezer csatában egymás mellett annak minden nyelvű és vallású fiai.” A politikai nemzet eme verziója a 19. század számos gondolkodójának írásában, politikusi beszédeiben jött elő, a nézetek egyeztetésének igényével. Az efféle elvekkel a mai ember szívesen megbékélne, támogatná őket a Trianon utáni országok nemzetpolitikai irányelveiként. Részben a bécsi udvar „Divide et impera” politikája, részben a pánszlávizmus változatai nem ebbe az irányba terelték az eseményeket. A 19. század végi magyar politika sajnos az említett elvek ellenében dolgozott, ami az elhibázott I. világháborús magyar kormányzással együtt a trianoni bukásra vezetett. Be kell vallani, hogy az azóta eltelt közel száz év legnagyobb vesztese az egyetemes magyarság. Revízióra lehetőség nincs, megbékélésre remélhetőleg igen. Jelen írásomat is ezen elvek irányították.

Köszönetnyilvánítás

A szerző ez úton köszöni meg unokáinak, TÓBIÁS Ilona egyetemi hallgatónak (Budapesti Corvinus Egyetem) és TÓBIÁS András doktorandusz hallgatónak (Berlin Mathematical School) az anyaggyűjtésben és a kéziratok, illusztrációk összeállításban nyújtott segítségét.

ProGEO Konferencia

Chęciny (Lengyelország) 2018. június 25–28.

Idén már 9. nagy konferenciáját tartotta a *ProGEO European Association for the Conservation of the Geological Heritage*, azaz *A Földtani Örökség Megőrzésének Európai Egyesülete* (röviden ProGEO; a teljes névben ugyan a „geological” szó szerepel, de valójában itt a teljes földtudományi örökségről van szó). A szervezet alapvető célja a földtani, felszínalaktani, víztani, talajtani értékek megőrzésének, védelmének elősegítése és a nagyközönséggel, a társadalmi nyilvánossággal való megismertetése. Nyilvánvaló, hogy a földtudományok művelői számára nem szükséges ennek fontosságát bizonygatni, más a helyzet azonban a társadalommal, mert sajnálatosan természetvédelmen a „nagyközönség” (beleértve a nem földtudományokkal foglalkozó szakembereket, sőt az egyéb értelmiségi foglalkozásúak többségét is) is túlnyomórészt az élővilág védelmét érti! Senki sem vitatja, hogy pl. a kerecsensólyom, a földikutya, a bánáti bazsarózsa vagy a lisztes kankalin egyedeit és élőhelyét védeni kell, ám az csak napjainkban kezd tudatosodni, hogy az élettelen természet – egy földtani szelvény, egy bányafal, egy kőzetkibukkanás, egy moréna stb. – védelme, értékének bemutatása is ugyanolyan fontos. Ahogy a Digne-les-Bains-ban 1991-ben elfogadott nyilatkozat írja, *A földtani örökség az emberiség és a Föld közös tulajdona. Minden ember, minden kormányzat csupán őrzője ennek az örökségnek. Mindenkinek meg kell értenie, a legkisebb pusztítás is földtani környezetünk jövátelhetetlen megcsonkítását jelenti.* Mindezen örökségnek a védelmére és a földtudományi természeti értékek megismertetésére alakult meg tehát a ProGEO.

A konferencia címe – *Geoheritage and geoconservation: modern approaches and applications towards the 2030 agenda* – Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által 2015. szeptember 25-én elfogadott 70/1. számú, *A fenntartható fejlődés 2030-ig megvalósítandó programja* című határozatra utal. A szervezők – a Varsói Egyetem Földtani Kara, a Lengyel Tudományos Akadémia Természetvédelmi Intézete, a Kielcei Geopark és a Lengyel Földtani Intézet munkatársai – a Kielce környéki kisváros, Chęciny (ejtsd: Hencsini) egy felhagyott kőfejtőjének bányaudvarába beépített, a Varsói Egyetem Földtani Oktatása Európai Központjának nevezett modern épületegyüttest szemelték ki a konferencia lebonyolítására. A zárt folyosókkal összekötött, több épületszárnyból álló együttesben minden igényt kielégítő 240 fős előadóterem (oldalában természetes kőzetfalakkal), vendégszobák, társalgók stb. álltak rendelkezésre, a WiFi gyenge voltától eltekintve minden más tekintetben kitűnő feltételeket nyújtva (1. és 2. kép).

1. kép. A konferencia helyszínének bejárata, háttérben a kőfejtő fala

2. kép. Az előadóterem, jobbra a természetes kőzetfal

A konferenciára 117 fő jelentkezett – Oroszországot és Törökországot is beleértve – 21 európai országból, de érkezett résztvevő Kazahsztánból, Brazíliából, Dél-Koreából, Kínából (Tajvanból) és az Amerikai Egyesült Államokból (Hawaii-ból) is. A megjelentek a plenáris és szekcióüléseken 50 előadást mutattak be és 43 posztert állítottak ki (utóbbiak bemutatására kivételesen nagy érdeklődés előtt került sor, minden kiállítónak volt lehetősége arra, hogy viszonylag alaposan ismertesse a munkáját). Az előadások és a poszterek a földtudományi értékek védelmétől, kezelésétől, menedzselésétől kezdve a kulturális értékekhez való kapcsolódáson és az értékvédelmi stratégiákon át a földtudományi értékeknek a tudományban, oktatásban és turizmusban betöltött szerepéig rendkívül széles tématerületeket fogtak át. Magyarországot 4 fő – Mari László, Sente István, Telbisz Tamás és e sorok írója – képviselte 3 előadással és két poszterrel, amelyek európai karsztvidékek földtudományi örökségével, a tájésztetikai értékeknek a geoturizmusban betöltött szerepével, az Aggteleki-karszt értékeinek a népesség megtartását eredményező lehetőségeivel, a tervezés alatt álló Bükki Geoparkkal és a Tatai Geológus Kerttel foglalkoztak. Ahogy ez szokásos, a tudományos előadásokat műhelymunkák is kiegészítették, közülük az egyik egy vitaulás volt, amely a konferencia témáit adó tudományterületek terén boncolgatta a pályakezdő földtudós fiatalok tudományos lehetőségeit, a másik viszont „kihelyezett” program volt, a konferencia résztvevői a helyszínen ismerhették meg a Kielcei Geopark fantasztikusan látványos látogatóközpontját, illetve az ott folyó munkát. Egy további program keretében Chęciny szépen karban tartott, látványos középkori várát ismerhettük meg, amelynek persze voltak számunkra érdekes magyar vonatkozásai is.

Szintén a földtudományi konferenciák hagyományosan elmaradhatatlan részét alkotják a konferencia résztvevői számára meghirdetett tanulmányutak, kirándulások. Jelen esetben egy-egy konferencia előtti, illetve utáni tanulmányútra lehetett jelentkezni. Az „előkirándulást” ismert geográfus kolléga, Jan Urban vezette, aki változatos programot állított össze, hiszen földtani, felszínalaktani, barlangtani, történelmi és kultúrtörténeti érdekességeket egyaránt megtekinthettünk Krakkó környékén és magában a városban; külön is kiemelendők az Ojcówi Nemzeti Parkban és a bochniai sóbányában látottak (3. kép). Az „utókirándulás” során a szervezők a Szentkereszt-hegység földtudományi értékeit mutatták be a területet kiválóan ismerő Stanisław Skompski geológus kolléga vezetésével, bár ezen az úton erősen túltengett a bányalátogatások száma. A programoknak természetesen több kulturális emlék, pl. a Krakkói Wawel felkeresése is része volt.

3. kép. Az Öt ujj- vagy Kesztyű-szikla (Ojcówi Nemzeti Park)

Végül, de nem utolsósorban meg kell említeni, hogy a konferencián sor került a Végrehajtó Bizottság szokásos ülésére – tulajdonképpen az Európai ProGEO Egyesület közgyűlésére –, amelyen számos probléma megtárgyalása mellett tisztújítás is lezajlott. José Brilha, a kiváló portugál elnök két cikluson át nyúló megbízatását követően már nem jelöltette magát, helyére a szavazati joggal rendelkező jelen lévők többségi szavazással a korábbi főtitkár, a norvég Lars Erikstadot választották meg elnöknek, míg az új főtitkár a spanyol Enrique Diaz-Martinez lett, aki mondhatjuk ugyancsak „régimotoros” a ProGEO-n belül. Az ülés végén az új főtitkár bejelentette, hogy a ProGEO 10. konferenciájának 2020-ban az ő országa, konkrétan Segovia városa fog helyt adni, és kedvcsinálónak egy filmet is mutatta a várost és környékét, kiemelve természetesen a megtekintésre érdemes földtudományi értékeket. Abban a reményben záródik ez a beszámoló, hogy a magyar földtudományt két év múlva ebben a távoli városban is fogják majd kiváló kollégák képviselni!

Horváth Gergely, Budapest

Tudományos és oktatási események

Határon túl

2018. november 24. **Erdélyi Természettudományi Konferencia.** Kolozsvár, Románia
http://eme.ro/servlet/eme/template/news%20CPNewsScreen.vm/news_id/2986

Itthon

2018. október 12. **XII. Régiók a Kárpát-medencén innen konferencia.** Szeged
<http://vikek.eu/>
Információ: gulyas1@t-online.hu

2018. november 9–11. **IX. Magyar Földrajzi Konferencia.** Debrecen
<http://geo.science.unideb.hu/foldrajzkonf2018/index.html>

Külföldön

2018. szeptember 17–19. **INTERGEO 2018.** Stuttgart, Németország
<http://www.intergeo.de/intergeo/messe/standorte.php>

2018. szeptember 24–26. **Urban Remote Sensing – Challenges & Solutions.** Bochum, Németország
<http://urs.earsel.org/workshop/2018-urs-ws/home/>

2018. szeptember 26–27. **Smart Cities in Smart Regions – 2018 Conference.** Lahti, Finnország
<http://www.lamk.fi/tapahtumat/smart-cities-in-smart-regions/Sivut/default.aspx>

2018. október 1–3. **3D Geoinfo Conference.** Delft, Hollandia
<https://www.utwente.nl/en/3dgeoinfo2018/>

2018. október 16–18. **INTERGEO 2018.** Frankfurt, Németország
<http://www.intergeo.de/>

2018. október 25–26. **Spaces & Flows: Ninth International Conference on Urban and ExtraUrban Studies.** Heidelberg, Németország
http://spacesandflows.com/2018-conference/call-for-papers?utm_source=FES1

2018. november 12–14. **Conference of Education, Research and Innovation.** Sevilla, Spanyolország
https://iated.org/iceri/topics?utm_source=mailingMAY&utm_medium=email&utm_campaign=ICERI2018

2018. március 14–16. **EUROGEO 2019 “Teaching Geography in challenging times”.** Párizs, Franciaország
<http://www.eurogeography.eu/conference-2019/>

2019. április 9–11. **GA Annual Conference and Exhibition.** Manchester, Anglia
<https://www.geography.org.uk/Conference-2019>

2019. május 3–5. **International Conference on Geographical Information Systems Theory, Applications and Management.** Heraklion, Kréta, Görögország
<http://www.gistam.org/>

2019. május 22–24. **Joint Urban Remote Sensing Event.** Vannes, Franciaország
<http://jurse2019.org/>

2019. július 15–20. **29th International Cartographic Conference and 17th General Assembly.** Tokió, Japán
http://icc2019.jpn.org/welcome_message.html

2019. augusztus 29–31. **EUROGEO 2019 “Hidden Geographies”.** Ljubljana, Szlovénia
<http://www.eurogeography.eu/2019-conference-slovenia/>

2019. szeptember 4–5. **International Conference on Sustainable Development.** Róma, Olaszország
<https://ecsdev.org/conference/7icsd-2019>

2019. szeptember 1–6. **The XVII European Conference on Soil Mechanics and Geotechnical Engineering.** Reykjavík, Izland
<https://www.ecsmge-2019.com/>

2019. szeptember 24–27. **11th International Symposium on Digital Earth.** Firenze, Olaszország.
<http://www.digitalearth2019.eu/>

2020. augusztus 17–21. **34th International Geographical Congress. ”Geography: bridging the continents”.** Isztambul, Törökország
<http://www.igc2020.org/en/default.asp>

2020. november 2–6. **World Landslide Forum.** Tokió, Japán
<http://wlf5.iplhq.org/>

IMPRESSZUM

KIADJA A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETI FÖLDRAJZI ÉS GEOINFORMATIKAI TANSZÉKE
TANSZÉKVEZETŐ DR. MUCSI LÁSZLÓ
6722 SZEGED, EGYETEM UTCA 2-6
TEL: 0662-544156; FAX: 0662-544158

geography.hu/hirlevel

FELELŐS KIADÓ: DR. GÉCZI RÓBERT

E-mail: robi@earth.geo.u-szeged.hu

ISSN 2064-9800